

o »poopćenim Drugima«, dakle, u kontekstu, kako sugerira Pilar, »internacionalnog morala«, nacionalizam je konvencionalnom činjenicom. Stavimo li spomenute Pilarove tvrdnje u vrijeme i kontekst prvojugoslavenskoga državnog nasilja nad hrvatskim društvom, lako je uočiti kako Pilarov kratki osvrt na predmet i razdiobu sociologije nudi, ujedno, jednu modernizacijsku sugestiju hrvatskoj intelektualnoj javnosti: hrvatskom društvu treba samostalna država kako bi se uz mogli zbiljski osnažiti klasični Aristotelovi uvidi po kojima se država stvara za *osigurati* život, a održava i brani za uspostaviti *dobar* život (Pilarovo isticanje). Nama današnjima moglo bi izgledati kako Pilar brka jednu akademsku prigodu i jednu političku intenciju, jer raspravu o predmetu i razdiobi sociologije rabi za spomenutu modernizacijsku poruku. Nije to, dakako, netočno. Ali treba podsjetiti kako je množina danas nezanemarljivih opusa u sociologijskoj baštini nastala na *istoj* podlozi. Njihovi su autori, jednostavno, htjeli biti intelektualno odgovorni u društvu u kojem su živjeli. Tako i Ivo Pilar.

• Ivan Rogić

○ sistematizovanju socijologije

Napisao dr. Ivo Pilar, odvjetnik u Zagrebu.

Držim, da je bila sretna ideja gosp. dra Rottera,¹ što je u dvobroju 11-12/1926. »Mjesečnika« iznio svoj članak »O socijologiji i socijološkoj primjeni«. S tim člankom bio bi konačno uspostavljen kontakt između našega pravničkoga lista i Socijološkoga društva u Zagrebu,² jedan kontakt, koji mi se čini nuždan, a koji je dosele osjetljivo manjkao.

Isto tako držim, da je bila sretna ideja gosp. dra Rottera, što se je već u prvom članku dotakao pitanja sistema u socijološkom radu, koji je naravski ovisan u prvom redu o samom sistematizovanju socijološke doktrine, — pak se i tu potpuno slažem s njime, »da je odlika svakoga stvarnoga rada metoda i sistem«.

Šteta, što gosp. dr. Rotter nije bio jednako sretan u izboru sistema, koji on predlaže za sistematizaciju socijologije, a napose primijenjene socijologije. On drži shodnim Ratzenhoferovo gledište,³ koje bi imalo dovesti socijologiju u najuži dodir s nekim nutarnjim kategorijama čovjeka, a to su spoznavanje, osjećanje, htjenje, pak s toga predlaže socijologiju spoznavanja, socijologiju osjećanja i socijologiju htjenja.

Žalim, ali ovo gledište ne mogu prihvatiti. Ja naprotiv držim pofaljenim svaki sistem, pak i za primijenjenu socijologiju, koji ne vuče svoj korijen iz bivstva i naravi socijologije same. Socijologija se može protezati samo na socijalne pojave, a nipošto na psihološke i držim sasvim pogriješnim ma i primijenjenu socijologiju sistematizovati i klasifikovati po gledištima, koja spadaju u psihologiju i to u individualnu, a ne u socijalnu psihologiju, te prama tome nipošto u socijologiju samu.

Nadalje držim, da je u prvom redu nužno, da se provede sistematizovanje socijologije same, naime teorije, socijološkoga mišljenja i istraživanja, i da onda tek pristupimo sistematizovanju primijenjene socijologije. Ako ne postupamo ovako, nastaje opasnost, da nastupi ono, što se zove »filius ante patrem«⁴ i što sa znanstvenoga gledišta nije nikako korisno ni poželjno.

Osjećajući već u početku svojega rada u Socijološkom društvu potrebu idejnoga sistematizovanja svoga socijološkoga mišljenja, a prama tome pro foro interno⁵ i socijološke doktrine kao cjeline, ja sam se instinktivno dao na traženje

¹ Leo(n) Rotter (1898.—1972.), odvjetnik u Zagrebu.

² Društvo je registrirano 1918. godine.

³ Gustav Ratzenhofer (1842.—1904.), austrijski general, vojni pravnik i sociolog.

⁴ »sin (roden) prije oca«

⁵ »za domaću (intemu) upotrebu«

sistema. Kao kriterij za valjanost ovakova sistema uzeo sam dva momenta: 1. preglednost i pragmatičnost u svrstavanju cijele materije socijološke doktrine, 2. heurističnu⁶ kapacitetu, t. j. sposobnost unapredjivanja socijološke spoznaje.

Došavši do nekoga zaključka u svome razmišljanju istaknuo sam svoje gledište u predavanju, koje sam držao na 20. studenoga 1924. u Socijološkom društvu u Zagrebu pod naslovom »Biološki osnovi socijologije«. U uvodu k tome predavanju istaknuo sam slijedeće: »Ja bih napose upozorio, da je biološko posmatranje socijologije polag današnjega stanja znanosti neophodno nužno. Ono leži u duhu današnjega vremena i uvjetovano je stadijem savremenoga razvitka misli i znanosti. Ali ja bih ujedno upozorio, da glavna korist biološke metode ne leži samo u dobivanju neke metodike, koja olakšava prikazivanje i shvaćanje socijoloških problema, nego u dobivanju neke sistematike, koja ima prednost, da je evolutivna, naime da se podudara i da nam prikazuje čitavu evoluciju ljudskoga društva, kako je ono u etapama nastalo, pak prema tome sadržaje i neki prirodni i pragmatični sistem za socijologiju kao znanost, koji njezino shvaćanje i daljnji razvitak izvanredno produbljuje«.

Danas, nakon dvije i pol godine daljega socijološkoga rada i razmišljanja, ja sam više nego ikada, uvjeren o ispravnosti toga mojega stanovišta. Zato držim za shodno, da sada, kada je iznešeno pitanje sistematizovanja socijologije, svoj slijed misli ovdje ponovim. Spominjem ovdje još mimogred, da sam na osnovu ove sistematike izradio jedan program rada za Socijološko društvo u Zagrebu, koji je našao i simpatije i priznanja, te bio od društva i prihvaćen. Ali u provedbi on je pretrpio toliko promjena, da je ono, što je po mojem mnijenju kod toga programa bilo najvrijednije, većim dijelom propalo. Medjutim tko pozna psihologiju društava uopće, a naših društava napose, ne će se tome mnogo ni čuditi. Čuditi će se tim manje, što moje osnovno shvaćanje nije bilo ni dosta poznato ni shvaćeno.

Osnovna ideja moga prijedloga za sistematizovanje socijologije jest uvjerenje, da je biološki faktor, t. j. nagon samouzdržanja najjači faktor kod postajanja konkretnih socijalnih oblika ljudske društvene zajednice. Čovjek ne udružuje se radi zajednice, nego radi sebe, on stvara ljudske zajednice, da obezbijedi svoj opstanak. Čim je čovjek obezbijedio svoj opstanak, javlja se ali konkurentno sa nagonom samoodržavanja drugi nagon, nagon za usavršenjem, koji postaje drugim najmoćnijim faktorom ljudskoga udruživanja. Ja i ovomu drugomu nagonu dajem biološku značajku, jer ga smatram karakterističnim i svojstvenim cijelom organskom životu, smatram imanentnim dijelom velike tajne postanka organskoga života, jer samo imanentnost te težnje može nam rastumačiti ono trajno stremljenje organskoga života, da se od nižih i jednostavnijih forama evolucionira do sve kompliciranijih i savršenijih. A čovjek je postao čovjekom, postao krunom organskoga života na našem planetu upravo po tome, što je tu bitnu značajku

⁶ »heuristika« (grč.) = znanost o metodičkom pronalazačenju i otkriću novoga

organskoga života, tu težnju za usavršenjem, uzeo svijesno u program svoga ži-
votnoga nastojanja tako, da je perfekcionističko nastojanje rasprostrô nad svime,
što u životu radi i za čime teži.

Najprimitivnija i osnovna ljudska zajednica je obitelj. U obitelji je biološki
momenat i najjače izražen, jer obitelj po svojem bivstvu služi najbiološkim na-
stojanju; naime proizvodjanju i uzdržanju svoga potomstva. Ali po tom osniva se
obitelj na seksualnom nagonu pojedinca, njegovu elementarnom nagonu imati i
očuvati svoje potomstvo.

Pošto tako obitelj vuče osnove za svoj postanak od pojedinca, držim ja, da
po logici i pragmatiki znanstvenoga mišljenja spada na čelo socijologije istraživa-
nje o pojedincu i o ukorijenjenim u njemu uzrocima i izvorima socijalne težnje.

Tu dolazim u sukob sa jednim smjerom u socijologiji, koji pojedinca kao i
čitavo genetičko shvaćanje isključuje iz socijologije. Najpoznatiji zastupnik ova-
ga gledišta je Ludwig Gumplowicz,⁷ koji tvrdi: »Alle Fragen also [...] nach dem

⁷ L. Gumplowicz (1838.—1909.), pravnik i teoretičar politike; jedan od utemeljitelja sociologije u Europi; predavao ustavno i upravno pravo na Sveučilištu u Grazu.

Uranfang der menschlichen Gesellschaft, gehören nicht in die Soziologie (wenn sie überhaupt in irgend eine Wissenschaft gehören!) [...].⁸ Samo se sobom razumije, da ja ovo gledište najodlučnije pobijam i zastupam protivno gledište, te tvrdim, da je to samo posljedica neke hipertrofije kolektivističkoga naziranja, koje proizlazi iz nekoga principijelnoga antiindividualističkoga nastrojavanja, u koje je Gumplowicz kao Marxista po svojem osnovnom mišljenju zapao. Ja tvrdim, da pojedinac bezuvjetno spada u područje socijološkoga istraživanja, te nalazim oslonu za to kod većine savremenih socijologa. Ali ne samo to, ja sam pače uvjeren, da pojedinac i u njemu sadržani osnovi socijalizovanja, imadu biti jedan posebni odsjek socijološkoga istraživanja. Uzroke za to nalazim u slijedećem razmatranju: Svaka se grana prirodnih nauka, bilinstvo, životinjstvo, medicina mora baviti histologijom⁹ i spustiti do elementa i bilinskoga i životinjskoga i čovječjega ustroja, naime do stanice. Tako držim, da se i socijologija po mojem shvaćanju ne može uspješno razvijati, ako u okvir svoga proučavanja ne uzme i pojedinca čovjeka kao osnovnu jedinicu tkiva svakoga ljudskoga društva.

Socijologija, koja ne bi postupala ovako, morala bi po mojem shvaćanju izgubiti doticaj sa realnim životom, izgubiti sposobnost, da djeluje kao primijenjena socijologija. Jer kao što je u medicini studium uzroka patoloških pojava morao dovesti do stanice t. j. do t. zv. celularne patologije, tako se moramo mi kod proučavanja patoloških pojava ljudskoga društva spustiti do posljednje osnovne jedinice, do pojedinca čovjeka. Mi ne možemo ni liječiti niti odgajati ljudskoga društva kao cjeline, nego samo pojedinca, naime tako, da utječemo na pojedinca, da njega liječimo i odgajamo, te nastojimo, da kod što većega broja pojedinaca sprovedemo neke promjene na bolje, na savršenije, bilo u njegovu fizičnom bilo u psihičnom životu. Kako li ćemo pak to sprovesti, ako nam je taj pojedinac ko jedinica socijalnoga tkiva sasvim tuđ, ako smo tu stanicu ljudskoga društva uopće isključili iz vidokruga socijologije? Kako ćemo pogoditi pravi smjer, pojedine mjere, koje moramo u našem therapeutskom ili pedagoškom postupku primijeniti, kako ćemo željeni smjer postići, ako ne imamo teoretskoga saznanja o bivstvu, o psihičkim tendencijama i o načinu reakcija pojedinca na utjecaje, koji dolaze iz vanjskoga svijeta?

Ja držim, da iz toga jasno proizlazi, da i pojedinac bezuvjetno spada u okvir socijologije i socijološkoga istraživanja. Naravski, samo pod jednim strogo određenim vidom: naime pojedinac kao jedinica svih ostalih viših i složeniji socijalnih olina. Radi se o istraživanju, koji momenti predestiniraju čovjeka za socijalno biće, koje psihičke i fizičke kvalitete, težnje, nagnuća uvjetuju socijalno djelovanje čovjeka, koje ih pospješuju, a koje oštećuju, kako se i na temelju kojih svojstava se vrši utjecaj socijalnoga milieu-a na pojedinca i pojedinca na socijalni

⁸ »Dakle sva pitanja [...] o prapočetku ljudskoga društva ne spadaju u sociologiju (ako uopće spadaju u bilo koju znanost!) [...]« (L. GUMFLOWICZ, Grundriss der Soziologie, Zweite, durchgesehene und vermehrte Auflage, Manzschke k.u.k. Universitäts-Buchhandlung, Wien, 1905, 129.)

⁹ »histologija« (grč.) = znanost o tkivima

milieu i t. d. Dolazimo do onoga stanovišta, koje zastupa poznati francuski socijolog Le Bon¹⁰ u svome »L' homme et les sociétés«.¹¹

Tim smo ujedno došli do vrlo važnoga pitanja u socijologiji, do pitanja uloge velikoga čovjeka u razvitku povjesti čovječanstva.

Tek savremena socijologija otkrila je čovjeku, kako je malen udio, koji pojedinac unosi sam u svoj duševni život, i kako, baš da ne kažemo sve, ono svakako daleko pretežni dio svoga duševnoga života, svoje misli, svoja uvjerenja, svoja vjerovanja, svoje običaje, svoj način života, svoj način govora, dapače svoje kretnje, svoj izraz lica — jednom riječi svu svoju reakciju na utjecaje vanjskoga svijeta čovjek vrši po šablonama, koje oponaša iz svoje okoline. Tu djeluje nagon oponašanja, koji je svojstven čitavoj organskoj prirodi, pak gospoduje i duševnim životom čovjeka. Ima filozofa, koji tvrde, da ovaj zakon nije ograničen samo na živu prirodu, nego da djeluje i na mrtvu; koji tvrde, da sve stvari u svijetu, kako se međusobom privlače, tako se među sobom nastoje i izjednačiti, t. j. zauzeti sličan izvanji vid.

Veliki ljudi jesu oni, koji stvaraju nove šablone socijalnoga života i time dokidaju stare. Veliki ljudi jesu oni, koji se umiju uzdići nad šablone, koji vladaju u jednom milieu-u, koji ih umiju kritički rasuditi, ocijeniti njihove prednosti ili štetnosti, i koji pod tim vidom poduzimaju reformu tih šablona na bolje. Sasvim je svejedno, je li taj čovjek nastupa kao religiozni učitelj, kao filozof, kao vojskovođa, kao političar, kao utemeljitelj države, kao državnik, ili u drugom kojem obliku. Glavno jest, da on iz temelja promijeni šablonu života jednoga socijalnoga milieu-a, i tim čitavi taj milieu povede putem razvitka na bolje, na savršenije.

Socijologija, kod koje se pojedincu ne posvećuje dolična pozornost, ne može ispravno ocijeniti niti ispitati narav, ulogu ni znamenovanje velikog čovjeka, taj glavni, da se medicinski izrazimo, vehiculum¹² ljudskoga napretka. Iz toga svega zaključujem, da pojedinac kao osnovni elemenat svakoga socijalnoga tkiva spada u okvir socijološke teorije, i da mu se imade posvetiti dolično mjesto i pozornost.

Slijedeća kategorija socijološkoga istraživanja imade se posvetiti obitelji, jerbo ju je pojedinac stvorio kao prvu i najprimitivniju socijalnu zajednicu. Pošto je čovjek obitelj u prvom redu oblikovao, da osigura dobivanje i uzdržavanje svoga potomstva, dakle jednu biološku svrhu par excellence, to smijemo mirno kazati, da je obitelj ona socijalna zajednica, u kojoj je biološki momenat najjače izražen.

Premda dakle obitelj služi u prvom redu ljudskomu nagonu samoodržanja, ne služi ona isključivo njemu. Čim je obitelj tako oblikovana, da osigura osnivačima obitelji, mužu i ženi potomstvo, pokazuje se i kod nje onaj paralelizam, ko-

¹⁰ Gustave Le Bon (1841.—1931.), sociolog i psiholog.

¹¹ G. Le Bon, L' homme et les sociétés. Leurs origines et leur histoire, I-II, J. Rothschild, Paris, 1881.

¹² »vehiculum« (lat.) = kola, vozilo; prenositelj, posrednik

ji smo već na početku ovoga članka istakli; javlja se težnja za usavršenjem, javljaju se perfekcionistička nastojanja. Brak, iz koga nastaje obitelj, nakon raznih promjena svoga osnovnoga oblika, zaustavlja se konačno kod oblika jednoženškoga, monogamskoga braka. Zašto to? Zato, što bi doduše mnogoženski poligamski brak bolje poslužio mnoštvu potomstva, ali monogamski brak najbolje služi dobivanju fizički, etički karakterno najboljega potomstva. To nas uči najbolje historija. Islam je kušao sa poligamijom, i njoj zahvaljuje svoje izvanredno nagle uspjehe, koji su se osnivali na naglom množenju arapskih potomaka. Ali u cijelom pokusu nije dobro uspio. Arapi i njihove države brzo su propale i mladoturci¹³ u svojem dosljednom nastojanju da spase osmanlijsku narodnost, oficijelno napuštaju poligamiju.

Pod pritiskom ove iskustvene istine postaje osnovnim oblikom ljudskoga braka i ishodište ljudske obitelji jednoženški brak. I ova temeljna forma ljudskoga braka sa svojom jasno vidljivom perfekcionističkom silom tjera čovjeka dalje na ljestvici njegova uspinjanja.

Obitelj postala je ishodištem i školom svih socijalnih pojava i kvaliteta. U obitelji počela je prva dioba posla i izvještenje pojedinih članova u stanovitom poslu ili zanimanju, u lovu, u gradjenju orudja i oružja, u zemljodjelstvu i t. d. Sposobniji i bolje kvalificirani članovi obitelji postali su vredniji i važniji za održanje cjeline, imali su dakle *via facti*¹⁴ i više prava od ostalih manje sposobnih. Najsposobniji dobio je uz glavu obitelji prvu riječ, nakon smrti glave obitelji preuzima najsposobniji i starešinstvo u proširenoj obitelji, a mlađji morali su slušati i pokoravati se. Tako je obitelj postala ishodištem socijalne diferencijacije, školom socijalnih čustava. Obitelji, koje su imale više sposobnih i jakih članova, dobile su neku prevagu nad ostalim srodnim i susjednim obiteljima. Tako je obitelj postala ishodištem političke diferencijacije i organizacije.

Spoznaja, kako je sposobnost, valjanost, hrabrost i t. d. važna za održanje obitelji, postala je osnovkom, da stariji nastoje mlađje tim sposobnostima priučiti. S tim počinja u obitelji prva ljudska pedagogija, a obitelj prvorednim odgojnim faktorom. Po tome je postala obitelj prvom školom na svijetu, a nastojanje sačuvati stečeno znanje u obitelji osnovom t. zv. obiteljske tradicije.

Ne možemo ove probleme raspredati dalje; dosta je i ovo, da se vidi, da je obitelj drugi prirodni i pragmatični stepen socijalne evolucije i jedan trajni element socijalnoga života, dakle i jedan vidljivo odijeljeni predmet socijološkoga istraživanja.

Iz obitelji razvila se je prirodnim množenjem horda, a kada su ljudi uzeli stalna naselja, pleme, i preko plemena postao je slijedeći tip trajne socijalne organizacije — narod. Za postanak »naroda« nužno je trajno naseljenje jednoga naroda na stanovitom teritoriju. Onda taj teritorij sa svim svojim klimatskim, oro-

¹³ »mladoturci« = članovi turske političke organizacije osnovane potkraj XIX. st.

¹⁴ »via facti« (lat.) = putem činjenice, tj. samo o sebi; samovoljno, svojevrijedno

grafskim, phyto- i zoogeografskim osebinama postaje najjačim čimbenikom kod razvitka i individualizacije te skupine ljudi, naime toga naroda. U tom smjeru djeluje još i činjenica, da kod postanka naroda igraju veliku ulogu politički momenti, naime borba za teritorij i stvaranje države. Ova dva pojma: narod i država stoje uopće u izvanredno zanimljivom odnošaju međusobnoga stvaranja, uplivanja i uvjetovanja. Narod stvara državu, jer ne ima države bez naroda, naime ljudi stanovitoga fizički i psihički više manje izjednačena tipa, a država stvara narod, jer joj inherira¹⁵ narodotvorno svojstvo. Bluntschli¹⁶ tvrdi izričito, da postoji: »eine Wechselwirkung des Nationalitäts- und Staatsprinzipes.«^{17*}

Narod naime postaje redovito na taj način, da jedno jako i aktivno pleme osvoji jedan teritorij i podvrgne na njemu nastavajuća ranije naseljena plemena, vrlo često, dapače redovito druge rase. Za osiguranje svoje vlasti nad tim teritorijem osniva državu, te tim neku trajnost i stabilnost, i onda kroz trajni odnošaj zajedničkoga života nastaje jedno izjednačenje vladajućih i nadvladanih te ili asimiliraju osvajači podvrgnuta inorodna plemena, kao n. pr. Mađžari Slavene u Panoniji, Hrvati Romane na zapadnoj poli Balkana. Ili pak podvrgnuti asimiliraju plemena osvajače, kao što su n. pr. Slaveni asimilirali turanske Bugare u Bugarskoj ili Romani osvajačke Germane u Italiji, Francuskoj i Španiji.

Već iz ove sheme postanka naroda jasno se razabira, da ne ima čistokrvnih naroda jedne rase, nego da su svi narodi na svijetu rasne mješavine. O tome, da li su komponente te mješavine bolje ili lošije, ovisi onda i karakterna kvaliteta te sudbina tih naroda.

Kod postanka naroda igra ogromnu ulogu religija. Po trajnosti i dubljini svojih utjecaja na misaoni i osjećajni život pojedinca, postaje religija faktorom ogromnoga znamenovanja za razvitak naroda u dobrom, ali i u lošem smjeru. Ali u ovo zapleteno pitanje ne možemo se ovdje upustiti, nego se moramo zadovoljiti konstatacijom, da religije postaju jednim od najvažnijih faktora individualizacije, pošto one stvaraju mentalitet naroda, te istu diferenciraju naprama drugim inovjernim narodima, pa da u historiji često vidimo, kako narodi dijele sudbinu svoje religije i obratno, kao što je to n. pr. tako lijepo vidljivo kod Perzijanaca.

Narodi su prilično kasni rezultat socijalne evolucije na kruglji zemaljskoj. Dok rod ljudski postoji na našem planetu kao takov sigurno više od stotina hiljada godina, narodi postoje na njoj tek par hiljada godina. Znamenovanje naroda pokazuje i to, što tek s narodima i njihovim tvorevinama: državama počinje historija. Historija po našem današnjem shvaćanju i nije drugo nego prikaz borbe naroda i država.

¹⁵ »inherirati« (lat.) = čvrsto pripadati nekome ili nečemu

¹⁶ Johann Caspar Bluntschli (1808.—1881.), švicarsko-njemački profesor prava i političar.

¹⁷ »uzajamno djelovanje načela nacionalnosti (narodnosti) i države«

* I. C. Bluntschli: [*Lehre vom modernen Staat*.] Allgemeine Staatslehre. [Sechste Auflage, durchgesehen von E. Loening, Verlag der J. G. Cotta'schen Buchhandlung,] Stuttgart 1886, I sv. str. 111.

I narod imade znatno biološko znamenovanje. Značajka je narodnoga nastojanja, da poboljša životne uslove svojih članova. Svaki narod, koji dodje do vlasti, nastoji u prvom redu svojim članovom uz vlast osigurati što veći udjel u svima ekonomskima dobrima ovoga svijeta. Povoljno ekonomsko stanje biološki od najvećega je znamenovanja u prvom redu, jer pogoduje proizvodnji i uzdržanju potomstva, t. j. množenju toga naroda. Narod, koji dobro živi, imat će uvijek više djece, nego onaj koji stradava. Važnost naroda leži u njegovu perfekcionističkom djelovanju. U svojoj borbi za opstanak narod mora nastojati, da producira što valjanije članove, ljudske pojedince. Rezultat te borbe jesu ljudska kultura, religija, moral, pravo, jezik, pismo, umjetnost, znanost i t. d. Sve te ljudske tečevine stvorio je narodni život. Svaka kultura, svaki moral, svaka umjetnost je narodna. Naravski svaki narod počinje sa pozajmicama, ali svaki narod dodaje onome, što je pozajmio, svoju individualnu notu, gleda preuzeto dalje usavršiti, da jedanput u historiji preda dalje svojim nasljednicima. Tako je narod jedan perfekcionistički faktor u ljudskoj historiji, bez koga si ljudskoga razvitka u današnjem smislu ne možemo ni predstaviti. Zato je sasvim neispravna ona predočba, da je nacijonalizam jedna prolazna faza u ljudskom životu na krugli zemaljskoj, — da će doskora proći. Nacijonalizam je svijest o individualnosti i individualnim interesima, o zadaćama stanovitoga naroda. Ali kao što su i narodi, po mojem uvjerenju, isto tako trajna socijalna pojava, kao i obitelj, to sam uvjeren, da i nacijonalizma ne će nestati. On će se sigurno mijenjati i izgubiti s vremenom svoju današnju oštricu. Kao što se je razvio individualni moral, kao što se je razvilo internacijonalno pravo, razvit će se i internacijonalni moral, a u novoosnivanom društvu naroda imamo i forum za takovo naziranje i nastojanje, ali ja držim, da su narodi i njihova emanacija¹⁸ nacijonalizam trajna i stalna pojava na krugli zemaljskoj u nedogled. Jer baš u naše dane vidimo, kako nacijonalizam osvaja narode istoka, Hindu-e i Kineze, koji ga dosele nisu poznavali.

Spomenuli smo već državu, najvažniji, najkompliciraniji i najzanimljiviji socijalni pojav. Pošto je ona glavni okvir za čitavi niz inih socijalnih oblika, za pokrajine i njihove autonomije, za staleže, za društva, pošto je država postala glavnim regulatorom socijalnoga života, i pošto njezina moć još uvijek raste, širi se te zasiže sve dublje, ne samo u socijalni, kulturni i ekonomski nego i u individualni život, to neki autori smatraju državu glavnim problemom socijologije. To je po mojem shvaćanju teoretski pogrešno. Ona je doista najglomazniji i najkompliciraniji elemenat socijologije, ali ja smatram za osnovnu pogrešku, previdjeti radi te glomaznosti i kompliciranosti toga elementa ostale elemente, bez kojih ovaj najglomazniji uopće ne možemo temeljito razumjeti.

Postanak države već smo u glavnom ocrtali. Država postaje, kada jedan narod, jedno pleme, ili jedan grad podvrgne jedan teritorij svojoj vlasti i za uzdržanje svoje vlasti stvori jednu vojničku, političku i financijsku organizaciju. Ako

¹⁸ «emanacija» (lat.) = hlapljenje; izlaženje, izviranje, zračenje, očitovanje, otjelovljenje

ova državna tvorba ne pade u okvir jedne već postojeće narodnosti, onda ona djeluje redovito i narodotvorno. No Dubrovnik je stvorio državu i Mleci su stvorili državu, ali nisu stvorili nikakova posebnoga naroda.*

Postanak države tumači nam, zašto se svaka država u svojem početku osniva na sili. Ali sila ne može biti niti jedina niti trajna podloga državne tvorbe. Države, koje previdjaju, da u organskom životu nuz nagon za samoodržanje djeluje i nagon usavršenja, ne mogu se uzdržati niti biti trajne. Država se može samo onda održati, ako počiva na uvjerenju, da služi zajedničkoj koristi svih svojih građana. To je glavni sadržaj onoga duhovnoga elementa, koji sačinjava kičmu svake države, a zove se državna misao (die Staatsidee), bez koje ni jedna država ne može opstojati. Ovu perfekcionističku crtu države već je točno zamijetio Aristotel, kada je značajku države označio izrekom: «γινόμενῃ μὲν τοῦ ζῆν ἔνεκεν, οὕσα δὲ τοῦ εὖ ζῆν»,¹⁹ t. j. Država se stvara da osigura život, a uzdržaje, da osigura d o b a r život.

Time je Aristotel već sasvim točno označio, da država ima i znatno biološko znamenovanje. Svaka država imade štiti svoje sugrađane, njihovu ličnu i pravnu sigurnost kano i njihove kulturne i ekonomske interese. Što je jača, naprednija i uglednija država, to ona može dati više zaštite svojim državljanima naprama van. Svaka država je pak to jača, to naprednija i uglednija, što znade uvesti više reda, pravde, napretka i dobrobiti svojim građanima naprama unutra. Tako dobiva država i veliko biološko znamenovanje. To znamenovanje proističe ne samo odatle, što je država odsudna za pravnu sigurnost, te prema tome za kulturne i ekonomske interese svojih sugrađana — a biološku relevanciju i važnost ekonomskoga momenta, mislim, da ne moram tumačiti — nego i odatle, što je država najveća vlast na svojem području, te je praktički gospodar nad životom i smrti svojih sugrađana.

Po tome, što je država najveća vlast na svijetu, dobiva ona rijedak sjaj i ugled. O sugestivnom djelovanju moći dalo bi se mnogo toga napisati. Prama tome vjerovalo se je, da vladarska vlast potječe od Boga, najvišega i svemoćnoga bića. Zato upravo imade državna služba onu privlačivu snagu, jer daje svakomu svomemu činovniku jedan dio one gotovo apsolutne vlasti, što je ima država.

U dalje razglablanje o državi ne možemo se upustiti. Svrha je ovih redaka samo to, da se prikaže, kako biološko-evolutivno posmatranje socijalnoga života pokazuje jasno četiri trajna elementa: pojedinca, obitelj, narod i državu. Ovi su elementi trajni, jer ako su svi jedared postali, oni u daljem razvitku moraju ostati, jer si mi po našem današnjem shvaćanju ljudskoga društva bez njih uopće ne možemo predstaviti. Zato su baš i elementi, jer bez njih socijalni život čovjeka nije moguć. Oni će nedvojbeno i dalje mijenjati svoj oblik i evolucijonirati se u

* Gore je ipak općenito rečeno pozivom na Bluntschli-a: «Narod stvara državu....., a država stvara narod» (Opaska uredništva).

¹⁹ «[država] nastaje radi življenja, a opstaje radi dobrog življenja», ARISTOTEL, *Politika*, 1252b 29-30.

još savršenije i kompliciranije oblike, ali po mojem shvaćanju u svojoj elementarnoj jezgri moraju ostati u nedogled.

Prama tome držim, da se ova četiri elemenata baš po toj svojoj trajnosti i elementarnosti preporučaju kao temelj za jedno rodno sistematizovanje socijologije, i da bi se prama tome svaka socijologija imala dijeliti na 1. općeniti dio, 2. na nauku o pojedincu kao gradji socijalnih jedinica, 3. o obitelji kao najprimitivnijoj socijalnoj formi, 4. o evoluciji od obitelji do naroda i o narodu kao stvaraocu države i glavnih vrednota ljudskoga roda, 5. o državi, koja stvorena vazda po jednom narodu ima tendenciju, da se uzdigne nad narod, i postane nadnarodna tečevina, kao što smo vidjeli u velikim svjetskim državama, perzijskoj, rimskoj, a danas britanskoj svjetskoj državi.

Ovakova razdioba imala bi sve uslove jedne dobre i racionalne sistematike, bila bi pregledna i iscrpljiva, a imala bi i znatnu heurističku vrijednost, jer bi prirodno poticala na socijološko mišljenje, te isto produbljivala.

(Mjesečnik. Glasilo pravničkoga društva, Zagreb, LIII/1927., br. 8. i 9., 345-353.)

Prirredili i bilješkama opremili Tomislav Jonjić i Zlatko Matijević.

GRADIVO